

ТЕМА 3 ФІНАНСОВІ РИНКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Мета: засвоїти сутність основних видів цінних паперів, функції фінансових посередників та державного регулювання ринку цінних паперів.

Основні поняття: цінні папери, соло-вексель, тратта-вексель, купонні облігації, дисконтні облігації, конвертовані облігації, форвардні контракти, ф'ючерсні контракти, опціон, варрант, фінансові посередники, фінансовий ринок.

План

1. Види цінних паперів та інвестиційна діяльність.
2. Види фінансових посередників та їх функції.
3. Фінансові ринки та державне регулювання ринку цінних паперів.

1. Види цінних паперів та інвестиційна діяльність.

Функцією фінансових посередників є акумуляція і перерозподіл фінансових ресурсів. Елементами фінансового оточення на фінансовому ринку є фінансові інструменти, фінансові активи та цінні папери.

Цінний папір – це предмет торгівлі на фінансових ринках, документ, який оформлюється відповідно до нормативно-правових вимог, і забезпечує своєму власникові певні майнові права, й, відповідно, має вартість.

Усі цінні папери діляться на 3 види:

- 1) інструменти позики;
- 2) гібридні інструменти;
- 3) похідні цінні папери.

Значний обсяг усіх фінансових операцій на ринку здійснюється із використанням *інструментів позики*. До них належать такі цінні папери: векселі, облігації, ощадні сертифікати, прості акції.

Розрізняють 2 види векселів:

- простий вексель (соло-вексель) – це зобов'язання векселедавця виплатити певну суму коштів векселеотримувачу;
- переказний вексель (тратта-вексель) – це вказівка векселедавця платникові про виплату певної суми коштів третій особі.

Різновидом переказного векселя є фінансовий вексель (платником за яким виступає банк).

Облігації – це цінні папери, які являють собою зобов'язання із виплати фіксованих сум коштів в обумовлені умовами випуску моменти часу й під обговорені процентні ставки.

Розрізняють купонні й дисконтні облігації. Купонні облігації виплачуються у вигляді фіксованих купонів з певними умовами емісії та періодичністю.

Дисконтні облігації – це облігації, за якими емітентом виплачується лише основна сума боргу, а відсоток приймає форму дисконту (знижки) до номінальної вартості облігації при первинному розміщенні.

Ощадні сертифікати – це право власності або інструменти, які обслуговують це право власності.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика простих і привілейованих акцій

Показники	Прості акції	Привілейовані акції
1. Розмір дивідендів	Залежить від прибутку	Фіксований розмір дивідендів
2. Черговість виплати дивідендів	Власники акцій мають залишкові вимоги	Власники акцій отримують дивіденди у першу чергу
3. Право голосу на зборах акціонерів	Власники акцій мають право голосу	Власники акцій не мають право голосу
4. Черговість погашення вартості акцій у випадку банкрутства компанії	Власники акцій мають залишкові вимоги	Власники акцій мають право на першочергове погашення вартості акцій

Існує 2 способи фінансування капіталу фірми:

- 1) використання власних коштів підприємства;
- 2) випуск боргових зобов'язань.

Якщо для створення фірми використовуються кошти багатьох власників, то підприємство називають корпорацією. Її перевага полягає у тому, що об'єднання коштів багатьох власників дозволяє створювати масштабне виробництво, забезпечується принцип обмеженої відповідальності, а також можливість забезпечити ліквідність інвестицій.

Існують такі форми корпоративних організацій бізнесу:

- 1) публічне акціонерне товариство (ПАТ);
- 2) приватне акціонерне товариство (ПрАТ);
- 3) товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ);
- 4) товариство з додатковою відповідальністю (ТзДВ);
- 5) командитне товариство (КТ).

Право власності у цих товариствах підтверджується або акціями, або підписанням договору про створення товариства, крім акціонерних товариств.

До гібридних інструментів належать:- привілейовані акції;- конвертовані облігації.

Конвертовані облігації – це облігації, які забезпечують їхньому власникові право на одержання акцій фірми.

*До похідних цінних паперів належать:*форвардний контракт, ф'ючерсний контракт, опціон, варрант, цінні папери з властивостями опціону.

Форвардний контракт – це угода, у якій одна сторона зобов'язується купити, а інша продати певний базовий актив за заздалегідь обумовленою ціною у певний момент часу в майбутньому. Ф'ючерсний контракт, в цілому, має ідентичні властивості з форвардним контрактом, але він передбачає стандартизацію його параметрів, тобто торгівля ф'ючерсними контрактами здійснюється на організованих площадках (біржах), а гарантом виконання угод є клірингова (розрахункова) палата біржі.

Опціон – це різновид угоди на строк, відповідно до якої одна сторона продає або купує базовий актив за заздалегідь обумовленою ціною у певний момент часу у майбутньому.

Існує 3 види опціону:

- колл-опціон (call option) – опціон на купівлю цінних паперів;
- пут-опціон (put option) – опціон на продаж цінних паперів;
- подвійний опціон (double option) – опціон на купівлю або на продаж цінних паперів, але не на купівлю та продаж одночасно.

Покупець опціону має право вибору – виконати угоду чи ні. Оскільки весь ризик зміни ціни лягає на продавця, то покупець платить йому за одержання такого права винагороду, яка називається *премією по опціону*.

Варрант – це опціонний контракт на придбання акцій корпорації, продавцем якого є сама корпорація-емітент цих акцій. Випуск варрантів зазвичай передують новій емісії акцій компанії.

Цінні папери з властивостям опціону (умовні вимоги):

- конвертовані облігації;
- облігації із плаваючим відсотком;
- облігації із правом подальшого викупу;
- варранти.

2. Види фінансових посередників та їх функції.

Фінансові посередники – це невід’ємна частина фінансової системи, предметом діяльності яких є фінансові інструменти. Їхня діяльність зводиться до придбання фінансових зобов’язань інших емітентів та їх продажу.

Форми фінансових посередників:

- 1) банки та біржі;
- 2) інвестиційні фонди та компанії;
- 3) страхові компанії;
- 4) пенсійні фонди;
- 5) торговці цінними паперами.

Існує 3 види діяльності торговців цінними паперами:

- 1) діяльність з випуску в обіг цінних паперів і надання послуг емітентам із первинного розміщення цінних паперів;
- 2) комісійна діяльність з випуску цінних паперів (брокерська діяльність);
- 3) комерційна діяльність з випуску в обіг цінних паперів (дилерська діяльність).

Функції фінансових посередників:

- 1) акумуляція грошових коштів;
- 2) розподіл фінансових ресурсів у часі;
- 3) диверсифікація (перерозподіл) ризику;
- 4) узгодження тривалості активів і зобов’язань;
- 5) забезпечення ліквідності інвестицій.

3. Фінансові ринки та державне регулювання ринку цінних паперів.

Фінансовий ринок – це механізм торгівлі фінансовими активами, обов'язковими атрибутами якого є чіткі правила торгівлі, наявність професіоналів на ринку, розвинена інфраструктура, що забезпечує мінімальні витрати та максимальну надійність угод.

Виділяють *первинний і вторинний ринки* цінних паперів. В Україні також існує Українська фондова біржа (УФБ), заснована у 1991 р., та позабіржовий ринок цінних паперів.

До сфери інвестиційної діяльності належать такі закони: Конституція України, Цивільний кодекс, «Про власність», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про захист прав іноземних інвесторів», «Про режим іноземного інвестування».

До сфери державного регулювання належать такі *функції*:

- 1) регулювання та визначення правил випуску й обігу цінних паперів;
- 2) реєстрація нових випусків;
- 3) захист прав інвесторів;
- 4) контроль за дотриманням антимонопольного законодавства;
- 5) контроль системи ціноутворення.

Крім функцій нормативного характеру держава здійснює також функцію оподаткування. Функцію регулювання ринку цінних паперів в Україні виконує Державна комісія з цінних паперів та фондової біржі (ДКЦПФБ).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Дайте визначення поняттю «цінний папір».
2. Охарактеризуйте види цінних паперів.
3. Що таке форвардний контракт?
4. Дайте визначення поняттю «опціон».
5. Назвіть види опціонів та розкрийте їх сутність.
6. Дайте визначення поняттю «фінансові посередники».
7. Охарактеризуйте основні форми фінансових посередників.
8. Назвіть функції фінансових посередників.
9. Дайте визначення поняттю «фінансовий ринок»?
10. Які закони відносяться до сфери інвестиційної діяльності?